

Тема 9. Козацька Україна наприкінці 50-80-х рр. XVII ст.

Руїна - назва періоду 60 – 80-х років XVII ст., коли через війни, агресивну політику сусідніх держав (Речі Посполитої, Московської держави, Османської імперії) відбувається спустошення українських земель, розкол української держави

В 1657 р. Івана **Виговського** було обрано гетьманом України на Корсунській раді. Політика І. Виговського була спрямована на задоволення інтересів заможної верхівки. Незадоволене козацтво й селянство піднімають повстання, яке очолили полтавський полковник Мартин Пушкар та запорозький отаман Яків Барабаш за підтримки Москви. Повстанці розгромлені у травні 1658 р. під Полтавою.

16 вересня **1658 р.** між Україною та Польщею було укладено

Гадяцький договір

<i>Статті, що зберігали суверенітет Гетьманщини</i>	<i>Статті, що обмежували суверенітет Гетьманщини</i>
У Речі Посполитій утворювалась третя автономна частина федерації – Руське князівство з Київського, Чернігівського, Брацлавського воєводств.	Передбачалося відновлення соціально – економічних відносин, що існували до визвольної війни.
Верховна влада належала гетьману, якого обирали пожиттєво всі стани суспільства.	Зменшувалась кількість козаків (30 тис. та 10 тис. найманців)
Православна віра урівнювалась в правах з католицькою; уніатська скасовувалась.	Заборонялись будь-які контакти з іноземними державами.
В Україні засновувались 2 університети та інші навчальні заклади.	
Зберігалися українська судова й фінансова системи, карбування власної монети	

В ході **Московсько-українська війна 1658 – 1659 рр.** українсько-татарські війська І.Виговського завдали нищівної поразки сотисячній царській армії влітку **1659 р. у битві під Конотопом.** Втрати московських військ становили близько 40 тис. чол., близько 15 тис. було захоплено в полон.

Прорахунки гетьмана І.Виговського

- Обрання І.Виговського гетьманом відбулося на старшинській, а не на Генеральній козацькій раді.
 - Гетьман взяв курс на підтримку інтересів старшини і шляхти, нехтуючи інтереси козаків, селян, міщан.
 - Для боротьби з опозицією І.Виговський скористався допомогою Кримського ханства.
 - Орієнтація на Річ Посполиту, поступливість у зносинах з нею.
- Вересень 1659 р. – Генеральна військова рада під Германівкою. Козаки не визнали Гадяцький трактат, висловили недовіру І.Виговському.

На Чорній раді, що відбулася 11 вересня 1659 року у містечку Германівка був обраний гетьманом **Юрій Хмельницький**, котрий під тиском Москви підписав Переяславський договір 17 жовтня 1659 року,

<i>Жовтень 1659 р. – Переяславські статті з Москвою</i>	<i>Жовтень 1660 р. – Слободищенський трактат з Польщею</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Переобрання гетьмана здійснюється з дозволу царя. 2. Гетьман не мав права самостійно призначати і звільняти полковників, виступати в похід. 3. Заборонялися відносини з іншими країнами. 4. Царські воєводи з військом розташовувалися у великих містах. 5. Київська митрополія підпорядковувалася московському патріарху. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Україна поверталася під владу Речі Посполитої на правах автономії, але без згадки про Руське князівство. 2. Гетьман позбавлявся права зовнішньополітичних зносин та зобов'язувався подавати військову допомогу Польщі у війнах з іншими державами. 3. Польській шляхті і магнатам поверталися всі маєтності в Україні.
<p>1660 р. – похід українсько-московських військ на Правобережжя. Поразка під Чудновим.</p>	<p>Козаки відмовились визнавати Слободищенський трактат та підняли повстання проти Ю.Хмельницького. Боротьбу за гетьманську булаву на Лівобережжі розв'язали Я.Сомко та В.Золотаренко</p>

Січень 1663 р. – Ю.Хмельницький склав булаву. Україна поділилася на Лівобережну та Правобережну.

Доба Руїни сягнула свого апогею

Причини Руїни

- Розкол серед старшини – правлячої верхівки українського суспільства.
- Посилення антагонізму між різними станами українського населення.
- Слабкість гетьманської влади, не здатної консолідувати народ.
- Боротьба геополітичних інтересів Росії, Туреччини, Речі Посполитої.

<i>Лівобережна Україна</i>	<i>Правобережна Україна</i>
<p align="center">Гетьман Іван Брюховецький (1663 -1668)</p> <p>Обраний на Чорній раді в Ніжині за підтримкою Москви.</p> <p>1665 р. – підписав Московські статті:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вибори гетьмана з дозволу царя та у присутності царських послів; - гетьман позбавлявся проводити самостійну зовнішню політику; - великі міста під контролем російських воєвод; - царські воєводи збирають податки, втручаються в місцеві справи; - московський патріарх призначає київського митрополита. 	<p align="center">Гетьман Павло Тетеря (1663 – 1665):</p> <ul style="list-style-type: none"> - узяв курс на об'єднання Правобережжя і Лівобережжя за підтримкою Запоріжжя; - проводив яскраво виражену пропольську політику, яка супроводжувалася каральними заходами проти її противників. <div data-bbox="874 685 1072 936" style="text-align: center;"> </div> <p align="center">Гетьман Петро Дорошенко (1665 – 1676):</p> <ul style="list-style-type: none"> - намагався зміцнити гетьманську владу, спитуючись на народні маси; - створив постійне військо з найманих частин; - зміцнює фінансову систему (митниця, власна монета); - об'єднання України в єдину державу; - орієнтація на Туреччину.
<p align="center">30 січня 1667 р. Росія і Польща уклали Андрусівське перемир'я на 13,5 років:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Україну поділяли уздовж Дніпра: Лівобережжя з Києвом – за Москвою, Правобережжя – за Польщею. • Київ через 2 роки мав відійти до Польщі. • Росія повертала собі Смоленськ і Сіверські землі. • Запоріжжя перебувало під контролем обох держав. 	
<p align="center">На Лівобережжі вибухнуло антимосковське повстання. Війська І.Сірка звільнили від московських військ майже всю Слобожанщину. Війська П.Дорошенка вступили на Лівобережжя.</p> <p align="center">1668 р. – Військова козацька рада обрала П.Дорошенко гетьманом об'єднаної України.</p>	

<p>Гетьман Дем'ян Многогрішний (1669 – 1672):</p> <ul style="list-style-type: none"> - уклав Глухівські статті з Москвою, за якими намагався відродити автономію України (московські війська тільки в п'яти містах, податки збирає козацька старшина); - домігся припинення на Лівобережжі воєн та повстань. <p>Гетьман Іван Самойлович (1672 – 1687):</p> <ul style="list-style-type: none"> - прагнув об'єднати Україну, роблячи ставку на Москву; - підписує Конотопські статті, які обмежували владу гетьмана та посилювали владу старшини. <p>1673 р. – похід московських та українських військ на Правобережжя.</p>	<p>1669 р. – Корсунська угода. П.Дорошенко приймає турецький протекторат. Громадянська війна, яку ведуть Дорошенко (спираючись на Туреччину), П.Суховій (ставленик Криму), М.Ханенко (орієнтація на Польщу).</p> <p>1672 р. – турецька армія Мухамеда IV рушила в похід на Брацлавщину. Перемога українсько-турецьких військ під Четвертинкою, здобули Кам'янець-Подільську фортецю, вирушили на Львів. Польща та Туреччина уклали Бучацький мирний договір (1672 р.): Поділля відходить до Туреччини, Польща сплачує їй данину, Українська держава зберігається в межах Брацлавського і Київського воєводств.</p>
<p>1675 р. – П.Дорошенко присягнув московському цареві. 1676 р. – капітуляція П.Дорошенка, І.Самойлович оголошений гетьманом всієї України.</p> <p>«Великий згін» — насильне переселення мешканців Правобережжя на Лівобережну Україну, організоване гетьманом Іваном Самойловичем у 1678–1679 рр.</p>	
	<p>1677 р. - перший Чигиринський похід турецьких військ. Султан проголосив Юрія Хмельницького гетьманом (1677 – 1681). Закінчився невдало. 1678 р. – другий Чигиринський похід. Чигирин зруйновано. Влада Ю.Хмельницького поширювалася на Поділля.</p>
<p>1681р. – Бахчисарайський договір між Росією і Туреччиною: Лівобережжя, Київ і Запоріжжя відходили Росії, південна Київщина, Брацлавщина, Поділля – до Туреччини, землі між Південним Бугом і Дніпром залишалися незаселеними. Незадоволення Польщі.</p>	
<p>1686 р. – «Вічний мир» між Росією і Польщею: Лівобережжя, Запоріжжя і Київ визнавалися за Росією; Київщина, Волинь, Галичина – за Польщею; Західне Поділля – за Туреччиною (1699 р. – приєднане до Польщі); Брацлавщина та Південна Київщина – нейтральна територія.</p>	
<p>Лівобережжя на правах автономії входило до складу Московщини.</p>	<p>Державність на Правобережжі була ліквідована.</p>

Лівобережна Україна

Генеральна військова рада – втратила початкове значення.
Збиралася залежно від обставин.

Гетьман - обирався на невизначений термін. Повноваження визначалися статтями, укладеними з московським царем.

Генеральна старшина

Старшинська Рада (гетьман,
генеральна старшина,
полковники)

Генеральна військова канцелярія

Територія поділялась на 10 полків

Слобідська Україна (Слобожанщина) – регіон, що утворився на території між кордонами Московської держави, Гетьманщиною і Кримського ханства в XVII – XVIII ст. Заснування міст – Чугуїв, Охтирка, Острогозьк, Суми, Харків, Ізюм.
На території Слобожанщини сформувався п'ять полків, які поділялися на сотні.

Белгородський воєвода

Полкові уряди

полковник	писар	суддя	обозний	осавул	хорунжий
-----------	-------	-------	---------	--------	----------

Сотенні уряди

сотник	писар	отаман	осавул	хорунжий
--------	-------	--------	--------	----------

1687 р. – Перший Кримський похід. 60-тисячна московська армія під командуванням В.Голіцина і 50-тисячна українська армія гетьмана І.Самойловича вирушили на Крим. Закінчився невдало. Арешт І.Самойловича.

**Портрет Богдана Хмельницького
В. Гондіуса. Середина 17 ст.**

**Троїцький собор Троїцько-Іллінського
монастиря в Чернігові**

Покровський собор у Харкові. 1689 р.

**Ікона "Покров Богородиці" (з
портретом Б. Хмельницького)**